

УДК 37.06

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/2>Євгенія ГЛАДИШКО, асп.
ORCID ID: 0000-0001-7852-9500
e-mail: eugeniagl@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК МЕДІАТОРА В ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД)

Вступ. Актуалізовано питання ролі соціального педагога як медіатора в організації безпечного освітнього середовища. Зазначено, що війна та загальна ситуація надзвичайного стану суттєво впливають на освітнє середовище закладів загальної середньої освіти.

Методи. У процесі дослідження використано пошуковий метод за наявною методичною та науковою літературою з подальшим аналізом знайденого матеріалу, а також методи класифікації, систематизації, узагальнення, порівняння.

Результати. Аналіз впровадження практики шкільної медіації в німецьку освіту показує, що вона ґрунтується як на психолого-педагогічних досягненнях (ідеї П. Наторпа та концепції Халтунга), так і на нормативно-правових документах (мінімальні стандарти в окремих федеральних землях та рекомендації посередництва Bundesverband). Розглянуто модель "Лідери конфліктів" від Ортруд Хагедорн та вказано на переваги та недоліки її впровадження. Визначено чотири переваги згаданої моделі: зниження емоційної напруги, відповідальність сторін конфлікту, дискусія та врівноваженість.

Висновки. Висвітлено ключові аспекти німецького досвіду медіації, які необхідно врахувати під час його впровадження в українському освітньому просторі.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, медіатор, німецька освіта, соціальний педагог, шкільна медіація.

Вступ

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, внесла свої зміни в стратегію урядових заходів і в розуміння сутності безпечного середовища в освітніх закладах України. У липні 2022 року МОН України спільно з Міністерством Внутрішніх справ анонсували старт проєкту під назвою "Безпечне навчальне середовище в умовах війни". Метою проєкту стало забезпечення як фізичної безпеки в навчальних закладах, так і розробка різних навчальних курсів, мобільних додатків та правил безпеки для учнів середньої школи. Улітку 2022 року за ініціативи першої леді України Олени Зеленської стартувала Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. У межах цієї програми педагоги та дитячі психологи, за підтримки Міністерства освіти і науки України, запустили телеграм-канал "Підтримай дитину". Також, у співпраці з Інститутом модернізації змісту освіти та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти, за участю визнаних міжнародних експертів у галузі психології, було розроблено спеціальний курс підвищення кваліфікації для педагогічних працівників "Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій" (Головні підсумки ..., 2020).

Продовжуючи вирішувати питання організації безпечного освітнього середовища в умовах повномасштабної війни, 7 квітня 2023 року на засіданні уряду було прийнято Концепцію безпеки закладів освіти (Про схвалення Концепції ..., 2023). Ця концепція охоплює стратегічне бачення створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти та забезпечення належних умов для здобуття освіти та викладання.

Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий зазначив, що в "умовах воєнного стану, освітній процес визначається безпековою ситуацією і може відбуватися офлайн, онлайн або в змішаній формі. Перед урядом стоїть завдання відновлення емоційного стану вчителів та учнів, а також організація ефективного освітнього процесу. Головна мета – забезпечити безпечні умови навчання, щоб кожна українська дитина мала можливість отримати якісну освіту, а кожен вчитель відчував підтримку та увагу.

Реалізація Концепції дозволить закладам освіти організувати навчання в очному режимі, сприятиме

забезпеченню комфортного перебування в об'єктах фонду захисних споруд закладів освіти, а також підвищити ефективність превентивних заходів щодо запобігання правопорушень у освітньому середовищі. Створення безпечних умов сприятиме психологічному благополуччю всіх учасників освітнього процесу. Особлива увага буде приділятися заходам, спрямованим на запобігання фізичному та психологічному насильству, а також дотриманню прав і норм інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу" (Про схвалення Концепції ..., 2023).

Вищеперераховані дії українського уряду є своєчасною реакцією на упередження проблем, пов'язаних зі змінами безпекової ситуації в освітніх закладах, оскільки війна внесла зміни в освітній процес, порушила процеси освітньої соціалізації учнів, спровокувала появу зон напруження і конфліктів в освітньому середовищі навчальних закладів.

У дослідженні О. Газізової виявлені основні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб, які провокують появу зон напруження у шкільному середовищі: "чужі за духом та негативно ставляться до інших"; "зомбовані, вірять у міфи та перебувають під впливом пропаганди"; "не поважають українську мову, культуру, цінності"; "є носіями ворожих цінностей"; "винні у початку війни" (Газізова, 2019, с. 46). На сторінках соціальних ЗМІ поширюється інформація про конфліктні ситуації в класах під час входження дітей-переселенців в україномовний простір (Міщенко, 2023; Мостова, 2023).

Масове переміщення українського населення призвело до соціально-демографічних змін у громадах, що їх прийняли, відповідно зазнали змін учнівські колективи шкіл, їхній склад і динаміка. Серед складнощів цих процесів виділяються проблеми адаптації до умов нового закладу освіти, зокрема дітей, які є внутрішньо переміщеними (Потапова, 2022; Жданович, 2017) і зовнішньо переміщеними (Чуйко, 2022), конфлікти в системах "учень – вчитель", "учень – учень", "учень – батьки", "батьки – вчитель"; булінг; кібербулінг (знуцання в соціальних мережах), які, у свою чергу, провокують вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, антидепресантів, паління, збільшення стресових станів, депресивних розладів, аутоагресії, суїцидальних думок у дитячому середовищі (Лісовецька, 2022, с. 5).

© Гладішко Євгенія, 2023

У дослідженнях виявлено, що психологічні причини появи напруженого, тривожного та конфліктного середовища відрізняються залежно від віку учнів. У дітей до 12 років – це агресивна поведінка, прояви протесту, складнощі у встановленні контактів з місцевим населенням, недостатнє розуміння норм і правил поведінки, недостатньо сформовані соціально-комунікативні навички; у підлітків від 13 до 16 років – низька активність у суспільному житті, почуття страху перед майбутнім, недостатня комунікативна компетенція для адекватних взаємин з місцевим населенням, відчуття відмінності свого статусу та статусу своєї сім'ї як жертв соціальної нерівності та нерівності шансів (Брайченко, & Якухіна, 2019, с. 79).

Отже, постає проблема створення безпечного середовища в закладі освіти, яка актуалізувалась через військові дії в Україні, і важливою у цьому зв'язку є визначення ролі і змісту діяльності шкільного соціального педагога як провідника політики захисту прав та інтересів дитини в освітньому середовищі порушеної безпеки. Видається важливим звернутися до практик шкільної медіації, мета якої полягає у запобіганні конфліктів в учнівських колективах, допомозі у їх вирішенні, врегулюванні проблем міжособистісної взаємодії у структурі школи. Грамотна медіація, за своєю суттю, спроможна враховувати права та інтереси дитини, упереджувати явища дискримінації та насилля. Відповідно і роль медіатора як нейтрального незалежного посередника є цілком валідною до переліку професійних компетентностей соціального педагога. Зазначені факти актуалізують важливість і своєчасність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти медіації як психолого-педагогічної проблеми досліджували провідні вітчизняні науковці. Зокрема, О. Кірдан проаналізувала основні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення поняття "медіація", а також охарактеризувала історію становлення медіації як альтернативного способу вирішення конфліктних ситуацій та обґрунтувала міждисциплінарність дослідження медіації у сучасному науковому дискурсі (Кірдан, 2019). Теоретичний аспект проблеми, пов'язаної з використанням медіації як соціально-педагогічної технології для вирішення конфліктів у школі висвітлювала Н. Білик (Білик, 2016). О. Чуйко аналізувала медіацію, як одну із функцій соціального педагога та акцентувала увагу на виокремленні важливих "граничних" характеристик діяльності соціального педагога закладу освіти з урахуванням змін, які зазнає освітня система внаслідок військового стану (Чуйко, 2023). Р. Новгородський та Д. Пилипенко проаналізували особливості технології медіації як певного підходу до розв'язання конфлікту в умовах закладу освіти серед підлітків, дослідили етапи технології та вказали на її переваги у профілактиці конфліктів серед підлітків (Новгородський, & Пилипенко, 2022). В. Андрєєнкова, К. Левченко, М. Матвійчук та О. Дацко чітко визначили поняття "медіація" і "шкільна медіація". "Медіація – це підхід до вирішення конфлікту, при якому нейтральна третя сторона, медіатор, керує структурованим процесом з метою допомоги конфліктуючим сторонам досягти взаємно прийняттого рішення щодо спірних питань. Натомість, шкільну медіацію розглядають як соціальний інструмент, що ефективно запобігає конфліктам і допомагає їх вирішувати, створюючи безпечне оточення для всіх учасників навчального процесу. Це комплексний всебічний процес взаємодії між медіатором, адміністрацією школи, педагогічним колективом, учнями та батьками, спрямований на вирішення конфліктних ситуацій та досягнення миру" (Андрєєнкова та ін., 2020).

Практичні аспекти впровадження медіації у шкільне освітнє середовище розглянуто в методичних посібниках, зокрема в: "Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект" (Андрєєнкова, Черпаха, & Лунченко, 2016), який містить багато теоретичної, практичної інформації та методичних порад з профілактики та вирішення конфліктів мирним шляхом і запровадження медіації та відновних практик у навчальному закладі; "Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків" (Андрєєнкова та ін., 2020), який спрямований на подальший розвиток відновних практик та відновного підходу в закладах освіти та містить інструментарій для проведення учнями-медіаторами та ученицями-медіаторками навчання своїх однолітків базовим навичкам медіації за принципом "рівний-рівному / рівна-рівній"; "Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження" (Коваль та ін., 2009), у якому висвітлюються аспекти діяльності шкільних служб розв'язання конфліктів, які у своїй роботі використовують принцип "рівний-рівному" і відновні підходи до залагодження конфліктних ситуацій серед школярів та даються практичні поради щодо застосування такого методу розв'язання конфліктів, як медіація.

При Києво-Могилянській Бізнес-школі в 2008 р. було створено Український центр медіації (Український центр медіації ..., б. д.), який мав стати рушійною силою для розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні, зокрема в шкільному середовищі, шляхом проведення навчання і надання послуг дійсно незалежних медіаторів.

У ряді шкіл було організовано центри медіації, які називаються шкільними службами порозуміння, зокрема, у: Харківському ліцеї № 109 Харківської міської ради; Жмеринському НВК "ЗОШ I-III ступенів – гімназія"; Ковалівському НВК "ЗОШ I-III ступенів – ліцей"; Жмеринському ліцеї № 5; Кадобнянській гімназії Брошнів-Осадської селищної ради Калуського району Івано-Франківської області; Київській школі № 101; Київській школі № 255. Проаналізувавши інформацію, яка розміщена на офіційних сайтах зазначених навчальних закладів, вказуємо на їх змістову наповненість: наявність внутрішньшкільного положення про шкільну службу порозуміння, наказу про діяльність служби порозуміння, плану роботи шкільної служби порозуміння, а також теоретичних відомостей про медіацію та практичні поради.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок, присвячених окресленій проблемі, медіація не стала загальною практикою, оскільки, на нашу думку, існує недостатня обізнаність серед керівників навчальних закладів та педагогів про медіацію як способу формування політики безпечного освітнього середовища. Саме тому вважаємо за доцільним вивчити існуючий досвід медіації у шкільній сфері в європейському освітньому просторі, зокрема в Німеччині, оскільки він довів свою ефективність, починаючи з 80-х років ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати досвід упровадження шкільної медіації в німецькій системі освіти як актуальної практики організації безпечного освітнього середовища, проаналізувати роль соціального педагога в контексті виконання функцій медіатора.

Методи

У роботі використано пошуковий метод за наявною методичною та науковою літературою. Також задіяно методи аналізу знайденого матеріалу, класифікації, систематизації, узагальнення та порівняння.

Результати

Освітнє середовище має бути безпечним для всіх його суб'єктів, оскільки без цього неможливе функціонування

навчального закладу загалом. Безпеку освітнього середовища розглядають як такий стан організаційних, просторово-предметних і соціальних аспектів освітнього середовища, який окрім забезпечення життя і здоров'я суб'єктів освіти виступає необхідною умовою для розвитку і формування особистості та забезпечує правову, соціальну, психологічну, інформаційну захищеність учнів, педагогічних працівників, батьків (Васянович, 2017, с. 5).

Проаналізуємо досвід роботи соціального педагога в школах Німеччини, адже саме німецька соціальна педагогіка має давні традиції педагогічної підтримки дітей та молоді, які спрямовані на запобігання та вирішення конфліктів, а також подолання їх наслідків.

У межах досліджуваної теми цікавою є постать та педагогічні надбання Пауля Герхарда Наторпа (1854–1924), німецького філософа і педагога, праці якого з соціальної філософії стали підґрунтям концептуальних положень зарубіжної соціальної педагогіки і до нашого часу не втрачають актуальності та вносять значний внесок у парадигму європейської системи освіти. У своїй фундаментальній праці "Соціальна педагогіка" Пауль Наторп розглядає питання виховання та освіти у широкому соціально-філософському контексті, звертаючи увагу на взаємозв'язок між індивідом, спільнотою і суспільством. Саме завдяки цій праці П. Наторпа вважають основоположником соціальної педагогіки, оскільки саме в ній вчений визначав основи соціальної педагогіки, стверджуючи, що "поняття соціальної педагогіки означає визнання того факту, що виховання індивіда у всіх відношеннях обумовлено соціальними причинами, так само, як з іншого боку надання людині-орієнтованої спрямованості суспільного життя залежить від відповідного цій спрямованості виховання осіб, які мають брати участь у цьому житті. Соціальні умови освіти і освітні умови соціального життя – ось тема цієї науки" (Natorp, 1920, р. 86). Тобто П. Наторп вважав, що усвідомлення важливості соціальних впливів на процес виховання та освіти є ключовим для розвитку соціальної педагогіки, а медіація – одним із соціальних впливів, яка допомагає забезпечити мирні умови співіснування кожного учасника освітнього процесу в спільному колективі.

Аналізуючи надбання німецької соціальної педагогіки необхідно звернути увагу на таке поняття, як Халтунг (нім. *Haltung* – ставлення). Німецький термін Халтунг цікавий тим, що він використовується для позначення як внутрішнього, так і зовнішнього ставлення людини. Діапазон його значень включає моральне ставлення та внутрішнє ставлення. Окремо наголосимо на внутрішньому ставленні, яке здобувається завдяки застосуванню загальновизнаних моделей людської поведінки і стає звичним, на основі якого морально оцінюються та виконуються дії. Це набуте ставлення, а не ставлення, яке існувало завжди, що набувається через "практику" та "звичку" і також залежить від відповідного контексту, середовища та соціальних відносин. Таким чином, конкретні дії впливають з особисто набутого ставлення.

У соціальній педагогіці існують два підходи до Халтунгу. У широкому сенсі Халтунг розуміють, як ставлення до людей, з якими ми пов'язані багатьма способами та стосунками з іншими людьми та зі світом, у якому ми живемо, які приймаються "автоматично", без роздумів. Вузька концепція Халтунгу припускає, що ставлення свідомо й явно приймається і вибирається та може бути виражена у свідомо обраному стилі життя. Обидві концепції ставлення, широка і вузька, базуються на ідеях П. Наторпа, які вчений висловив у своїй монографії

"Соціальна педагогіка. Теорія виховання волі на основі спільності" (Krämer, 2015, с. 21).

Соціальна педагогіка – це не метод, не те, що робиться, а те, як це робиться, як "голова, серце і руки" пов'язані через соціально-педагогічний "Haltung". Із точки зору соціальної педагогіки, "Haltung" професіонала має базуватися на емоційному зв'язку з іншими людьми та глибокій повазі до їхньої людської гідності. У цьому сенсі соціальну педагогіку "Haltung" характеризують основні умови Карла Роджерса: конгруентність, емпатійне розуміння та безумовне позитивне ставлення (Eichsteller, 2010). Тобто це означає, що, здійснюючи будь-які впливи, а медіація це теж вплив, соціальний педагог має емоційно бути залученим у ситуацію, по-справжньому піклуватися і дбати.

Сучасні німецькі соціальні педагоги, виступаючи в ролі медіатора, у своїй роботі керуються ідейними настановами концепції П. Наторпа і Халтунгу. З іншого боку, регуляція цієї сфери практики зауважена в ряді нормативно-правових документів. Внутрішня шкільна медіація керується рекомендаціями або мінімальними стандартами в окремих федеральних землях. Зазначимо, що обов'язковий стандарт для всіх федеральних земель поки що не сформульовано, проте робоча група в найбільшому професійному об'єднанні медіаторів – Бундесвербанд Медіації (Bundesverband Mediation E. V.) – видала рекомендації щодо навчання медіаторів у школах у 2013 р., що включає 80 год навчання. Також ця робоча група проводить щорічні тренінги для соціальних педагогів, на яких проводиться обговорення актуальних питань.

Після завершення навчання соціальний педагог як медіатор в освітній установі має вміти:

- брати участь у процесі вирішення конфліктів як медіатор, пройшовши спеціальну підготовку для учнів чи дорослих;
 - витримувати рекомендовані для шкільної медіації ровесників стандарти;
 - брати участь у створенні та підтримці проекту з медіації в освітній установі;
 - розподіляти час, необхідний функціонування проекту;
 - домагатися підтримки з боку адміністрації школи, учительського складу, учнів та їхніх батьків; відстоювати, доводити та роз'яснювати позитивні властивості медіації; сформулювати цілі проекту з медіації;
 - бути обізнаним про найбільш типові забобони, культурне розмаїття та необхідність ліквідації стереотипів;
 - виробити нові або підтримати існуючі правила, процедури та форми;
 - вести потрібні записи, здійснювати відбір та залучення учнів до проекту медіації;
 - керувати роботою медіаторів загалом та аналізувати конкретні ситуації;
 - популяризувати проект медіації;
 - спонукати учнів брати участь у координації проекту медіації;
 - володіти інформацією про різні моделі медіації, щоб максимально адаптувати програму до потреб конкретної школи (Kovacic, & Vodopivec, 2019, с. 153).
- Німецька дослідниця В. Herzog формулює такі вимоги до роботи соціального педагога як медіатора:
- медіатори виконують роботу, засновану на довірі. Оскільки їхні навички та нейтралітет часто ставлять під сумнів, то медіатор має бути компетентним фахівцем у своїй справі;
 - медіатори створюють атмосферу розмови. Вони створюють комфортні умови та відкриті, дружні

атмосферу для розмови, тому медіатори повинні володіти правилами розмови, бути впевненими в собі в умовах прояву агресій, не допускати порушень і недоліків в обробці конфіденційної інформації;

- медіатори ведуть розмову. Вони будують міст між сторонами конфлікту і відновлюють обірваний контакт, налагоджують шляхи комунікації, тому їм необхідно бути обізнаними з методами керівництва розмовою і вміти впоратися з конфліктною поведінкою, напруженнями та непорозуміннями;

- медіатори запобігають ескалації. У їхні функції входить запобігання будь-якого насильства вже від початку виникнення конфлікту, тому вони повинні мати юридичне право та фактичну здатність рішуче втручатися в ситуацію (Herzog, 2007, p. 21).

Важливо зазначити, що медіатор не має права вирішувати конфлікт за учасників, натомість він допомагає кожному учаснику висловити своє бачення ситуації; стежить, щоб всі учасники почули позиції обох сторін; визначає основні питання, які будуть обговорюватися; встановлює спільні позиції та інтереси сторін.

Медіатор не вирішує, яка сторона права, яка винувата, не досліджує поведінку сторін у минулому. Замість цього, він сприяє знаходженню прийнятного рішення, враховуючи інтереси сторін та їхні майбутні плани. Завданням медіатора є забезпечення співпраці сторін, отримання їхньої довіри та поваги. Він повинен прикласти максимум зусиль для зменшення ворожості між сторонами з самого початку, щоб досягти успішного вирішення конфлікту (Oliver, Busemeyer, & Forster, 2018, p. 6).

Розглядаючи вимоги, які висуваються до роботи соціального педагога як медіатора, необхідно згадати і про принципи медіації, які є фундаментальними правилами та основами, що регулюють взаємодію медіатора зі сторонами, сторін між собою, а також з третіми особами. Зокрема, L. Surma виокремлює такі найважливіші принципи медіації: принцип добровільності; принцип конфіденційності; принцип незалежності, нейтральності та неупередженості посередника; принцип рівноправності сторін і співробітництва між сторонами; принцип законності; принцип швидкого медіаційного процесу; принцип компетентності медіатора (Surma, 2018, c. 38).

Упровадження політики медіації у школах Німеччини передбачає формування команд медіаторів із дітей середньої та старшої школи. Дітей-медіаторів називають:

- ровесні медіатори – це діти та підлітки, які виконують роль посередників у конфлікті між однолітками або дітьми, молодшими на 1-2 роки;

- посередники у вирішенні конфліктів – діти, які допомагають у вирішенні конфліктного питання та виносять рішення, у якому пропонують шлях подолання конфлікту, але, на противагу судовому вердикту, до їхнього рішення ніхто не зобов'язаний прислухатися і дотримуватися;

- лідери конфліктів (лоцмани конфліктів або штурмани конфліктів) – термін, запропонований Ортрудю Хагедорн, і відображає метафору руху дітей, що беруть участь у вирішенні конфлікту;

- миротворці – учні, які намагаються примирити сторони конфлікту, знаходячи інші спільні інтереси та точки дотику поза конфліктною ситуацією (Hagedorn, 2005, c. 85).

Зазначимо, що в Німеччині програма залучення учнів до процесу медіації сфокусована на підлітках від 12 років і старше, оскільки саме в цій віковій групі вплив однолітків зростає і разом із тим проявляється спротив авторитету вчителів та батьків. Часто учням простіше прийняти іншого учня як медіатора, ніж учителя. Так

само учні як медіатори часто перебувають на кращих позиціях у розумінні контексту конфлікту та мови дискутуючих сторін (Theodosiou, & Aspioti, 2016, c. 65).

Діти, яких навчають, як однолітків-медіаторів, розвивають додаткові навички спілкування, проведення переговорів, асертивної поведінки, а також розвивають навички подолання конфліктів, які їм знадобляться як поза школою, так і поза нею. Соціальний педагог перебирає на себе функції організатора команд дітей-медіаторів, навчає відповідним навичкам і компетентностям, організовує упровадження "дитячих" медіаційних практик у шкільному середовищі.

На практиці в німецьких школах існують різні моделі шкільної медіації, які можуть бути класифіковані за тим, хто здійснює медіацію, у якому типі школи та в яких класах вона проводиться, а також, у якому контексті. Проте більшість моделей медіації орієнтуються на модель "Лідери конфліктів" від Ортрудю Хагедорн, а активне впровадження різних модифікацій названої моделі в закладі освіти є одним із ключових завдань соціального педагога. Основними умовами для їхнього впровадження та забезпечення безпечного освітнього середовища стають:

- *прийняття*. Підтримку моделі медіації та активну участь у ній повинен виявляти не лише директор школи та соціальний педагог, але й якомога більший колектив учителів;

- *ресурси*. Завданням адміністрації школи є не лише забезпечити рамкові умови для програми медіації у перший рік, але і приділяти їй увагу якомога триваліший термін;

- *професіоналізм*. Оскільки культура і потреби кожної школи різняться, то соціальний педагог як професіонал повинен адаптувати модель медіації до конкретних умов школи;

- *оцінювання*. Оцінювання відіграє важливу роль як інструмент професійного самопереконання і має бути невід'ємною частиною будь-якого концепту моделі медіації (Kölbl, & Lender, 2006, c. 22).

Різні підходи до шкільної медіації мають свої переваги і недоліки. Зокрема, J. Kosi виокремила такі переваги шкільної медіації, яка орієнтується на модель "Лідери конфліктів" від Ортрудю Хагедорн:

- зняття емоційної напруги: надати можливість емоційно розвантажити учасників конфлікту під час процесу медіації, навчити конфліктуючі сторони бути наполегливими в пошуках рішення, яке б усіх задовільнило;

- відповідальність: навчити брати на себе відповідальність за свою поведінку та вирішення спору, таким чином виробляти вміння налагоджувати стосунки в колективі;

- дискусія: глибока дискусія, можливість для кожного учасника повноцінно висловити свою думку та бачення проблеми, яка виникає, і зокрема емоцій, які супроводжують конфлікт, сприяє його вирішенню, адже сам факт виразу учнями своїх емоцій висвітлює глибше значення конфлікту;

- збалансованість: під час процедури медіації однолітків співвідношення сил між учнями, які перебувають у конфлікті, збалансоване, що є позитивним моментом для досягнення результату для обох сторін (Kosi, 2011, c. 275).

Зазначені переваги вказують на важливість медіації як ефективного інструменту вирішення конфліктів у шкільному середовищі, сприяючи збереженню позитивного клімату та розвитку конструктивних навичок учнів.

Водночас ряд робіт німецьких колег присвячено аналізу недоліків, складнощів у процесі впровадження медіації у шкільному середовищі. Зокрема, H.-D. Will, S. Ramdohr вказують на них.

Часто спостерігається відсутність підтримки керівництва. Якщо адміністрація школи не повністю підтримує модель медіації, то вона приречена на невдачу. Однак недостатньо того, що керівництво школи декларує підтримку цієї ініціативи, вони також повинні особисто дотримуватись правил медіації.

Занадто багато плутанини, зокрема це виявляється у тому, що у школах намагаються запровадити одночасно кілька моделей медіації, що викликає перевантаження вимогами і суперечливими правилами і, врешті, призводить до невдачі.

Відсутність регулярності. Немає загальноприйнятої формули для частоти проведення медіаційних процесів, однак впевнено можна стверджувати, що за умови проведення процесів медіації на низькому науково-методичному рівні або рідше, ніж один раз на місяць, процес створення позитивної культури вирішення конфліктів буде зведено нанівець. Тому практикуючи соціальні педагоги рекомендують проводити одну медіацію щотижня в одному класі.

Великі очікування. Багато спроб впровадження медіації у шкільне повсякденне життя відбуваються без належної науково-методичної підтримки вчителями. Саме тому соціальному педагогу необхідно наголошувати на необхідності поступово зникати до нової культури вирішення конфліктів. Перехідний період може тривати шість місяців, а тому нереалістично очікувати, що когось можна раптово і фундаментально змінити просто тому, що керівник стикається з новою культурою вирішення конфліктів.

Недостатньо серйозно впровадження. Медіація – це не односторонній процес, до нього мають бути залучені як учні, так і вчителі. Адже, якщо педагог не готовий стикатися з моделлю і використовувати її сам, то він і не повинен очікувати цього від своїх учнів, оскільки це буде робити модель недостовірною.

Зосередженість на невдачах та недоліках. Звичайно, без оцінювання немає розвитку, проте за оцінюванням має слідувати оптимізація, яка сприяє розвитку сильних властивостей, виявленню потенціалу та встановленню нових цілей. Зазвичай зазначаються лише недоліки і помилки, а це, у свою чергу, знижує мотивацію та викликає роздратування серед учасників і сприяє опору процесу медіації.

Беззастережна віра в результати. Моделі медіації завжди мають суб'єктивний характер. Для отримання валідних результатів слід проводити аналіз задоволеності та оцінювання з більш ніж одного джерела (медіатори, учасники конфлікту, колектив, клас). Це запобігає маніпуляціям, неправильним рішенням та переоцінюванню результатів.

Невизначені цілі. Необхідна ясність та чіткість у процесі формулювання мети, оскільки домовленості мають сенс лише тоді, коли цілі чітко окреслені. Вони мають бути амбіційними, але не нереалістичними. Основною умовою визначення мети – це її спільне встановлення, а не нав'язування.

Недостатня послідовність. Процес медіації має бути послідовним, оскільки без послідовності неможливо досягти поставленої мети. Але в деяких випадках доцільним також може бути тимчасове призупинення процесу медіації та проведення консультаційної розмови. Для створення довірчих відносин такі консультаційні розмови стають важливими, але за умови, що мета переговорів залишається передбачуваною й досяжною.

Відсутність прозорості. Вчительський та учнівський колективи не приймають процес медіації, якщо їм не зрозуміло, як виникають і відбуваються конфлікти та як

їх можна вирішити або уникнути. Також незрозуміла, або така, що має вигляд випадкової, підготовка до медіації не викликає довіри до проведення медіації. Тому соціальному педагогу необхідно постійно взаємодіяти з вчителями та учнями, пояснюючи наукове та методичне підґрунтя цих процесів (Will, & Ramdohr, 2015, с. 64).

Дискусія і висновки

Підсумовуючи виокремлені позиції, зауважимо, що існують особливості впровадження шкільної практики медіації у Німеччині, а саме:

- шкільна медіація в Німеччині має 40-літню історію і практику впровадження;

- відсутній обов'язковий стандарт медіації для всіх федеральних земель, натомість є ряд рекомендацій та стандартів в окремих федеральних землях, важливим є суворе дотримання всіх принципів медіації під час вирішення конфлікту;

- німецькі соціальні педагоги, виступаючи в ролі медіатора, у своїй роботі спираються як на концепцію Халтунг (як ставлення, що проявляється в наших стосунках з іншими, що, у свою чергу, забарвлює їхню поведінку щодо нас), так і на ідеї П. Наторпа (у яких виховання індивіда умовлено соціальними причинами, а людиноорієнтована спрямованість суспільного життя залежить від виховання в учнів соціальних умінь);

- створена постійно діюча робоча група в найбільшому професійному об'єднанні медіаторів – Бундесвербанд Медіації, яка опікується виданням рекомендацій щодо навчання медіаторів;

- робоча група в Бундесвербанд Медіації проводить щорічні тренінги для соціальних педагогів;

- соціальним педагогом завжди є компетентна особа з вищою освітою за спеціальністю "Соціальний педагог";

- керівництво навчальних закладів підтримує роботу соціального педагога у сфері медіації, якщо така підтримка, а, власне наслідування принципам медіації, відсутня, то впровадження медіації наражається на поразку;

- на соціального педагога покладається головна та керуюча роль під час проведення медіації.

Встановлено, що на практиці в німецьких школах існують різні моделі шкільної медіації, які класифікуються за тим, хто здійснює медіацію, у якому типі школи та в яких класах вона проводиться, а також, у якому контексті. Найбільш популярною в німецьких школах є модель "Лідери конфліктів" від Ортруди Хагедорн, суттю якої є конфіденційна допомога посередників – медіаторів у запобіганні та вирішенні конфліктних ситуацій. Виокремлено чотири переваги вищезазначеної моделі: зняття емоційної напруги; відповідальність сторін конфлікту; дискусія та збалансованість.

Аналізуючи німецький досвід медіації у шкільному середовищі, важливо звернути увагу на:

- потрібні інструменти чіткої фіксації результатів медіації (а не суб'єктивне оцінювання);

- має бути чітка системність заходів (щонайменше один раз на тиждень у класі);

- необхідно обрати із запропонованих моделей медіації одну та послідовно притримуватися її;

- впроваджувати медіацію у шкільне середовище поступово, залучаючи до неї як педагогічний, так і шкільний колектив;

- процес впровадження медіації має бути максимально прозорий, щоб учні та вчителі могли отримувати всю необхідну інформацію.

Ключова роль у забезпеченні процесу медіації належить соціальному педагогу, медіація розглядається як

обов'язкова функція і водночас професійна компетенція у структурі його професійної діяльності. Упровадження медіаторних практик у закладі освіти дозволяє створити і підтримувати політику безпечного освітнього середовища, володіє здатністю опанувати кращим педагогічним досвідом та інноваціями в напрямі попередження конфліктів, допомоги в подоланні конфліктних ситуацій на ранніх стадіях та запобіганні розвитку складніших проблем конфліктного середовища.

Перспективи дослідження. Оскільки в українській системі освіти питання створення безпечного освітнього середовища під час широкомасштабної війни недостатньо вивчене, то вважаємо за доцільне продовжувати наукові розвідки в цьому напрямі. Зокрема, детально вивчати практичний досвід забезпечення безпечного освітнього середовища та значення соціального педагога в його організації у країнах Європейського Союзу та США з метою впровадження кращих практик у вітчизняний освітній простір.

Список використаних джерел

- Андреевкова, В.Л., Черепаша, К.В., Луценко, Н.В. (2016). *Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект*. ФОП Стеценко В.В.
- Андреевкова, В.Л., Левченко, К.Б., Матвійчук, М.М., & Дацко, О.В. (2020). *Вирішують конфлікти та будують мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків*. ФОП Нічога С.О.
- Білик, Н.М. (2016). Теоретико-методичні засади медіації як соціально-педагогічної технології врегулювання шкільних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*, 1(38), 41–44.
- Брайченко, Т.В., & Якухіна, Н.О. (2019). Соціальна адаптація дітей із родин внутрішньо переміщених осіб. *Педагогічний вісник*, 3(97), 77–80.
- Васянович, Г. (2017). Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія "Педагогіка"*, 4, 5–9.
- Газізова, О. (2019). Шляхи подолання соціокультурних конфліктів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади. *Українознавчий альманах*, 25, 44–48.
- Головні підсумки реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. (2020). Указ Президента України, № 195. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
- Жданович, Ю.М. (2017). Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 21(1), 204–214.
- Кірдан, О. (2019). Поняття "медіація" та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*, 13, 12–20.
- Коваль, Р., Горова, А., Нікітчук, А., Микитюк, О., & Лихоліт, Ю. (2009). *Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід запровадження*. Захаренко В.О.
- Лісовецька, І.М. (2022). *Формування безпечного освітнього середовища*. Навчально-методичний центр психологічної служби у системі освіти Чернігівської області.
- Мищенко, А. (2023, 18 жовтня). *Про мовні "конфлікти" у львівських школах*. Bomok. <https://bomok.com.ua/novyny/pro-movni-konflikty-u-lvivskiy-shkolah/>
- Мостова, Я. (2023, 10 жовтня). *Про мову, Фаріон та булінг. Як допомогти дитині-переселенцю втиснутися в україномовний простір*. Северодонецьк онлайн. <https://sd.ua/news/17716>
- Новгородський, Р.Г., & Пилипенко, Д.В. (2022). Шкільна медіація як технологія розв'язання конфліктів у закладах середньої освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 1, 61–68.
- Потапова, В. (2022). *Аналітичний огляд "Шість+" серйозних порушень проти дітей: виклики та наслідки 9 місяців російсько-української війни 2022*. ЦГП "Альмента".
- Про схвалення концепції безпеки закладів освіти. (2023, 7 квітня). Міністерство освіти і науки України (Розпорядження № 301-р від 07 квітня 2023 р.). <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-konceptsiyu-bezpeki-zakladiv-osviti>
- Український центр медіації та переговорів. (б. д.) <https://ukrmediation.com.ua/>
- Чуйко, О. (2022). Вимушено переміщена дитина у закордонному освітньому середовищі: виклики і досвід. *Круглий стіл за міжнародної участі "Актуальні виклики в сучасній соціально-педагогічній практиці"* (с. 66–69). Видавництво КНУ імені Т.Г. Шевченка.
- Чуйко, О.В. (2023). Соціальний педагог у контексті організації та підтримки безпечного освітнього середовища у закладі освіти. *VIII Міжнародна науково-практична конференція "Розвивальні потенціали сучасної соціальної роботи: методологія та технології"* (с. 138–141). Видавництво КНУ імені Т. Г. Шевченка.
- Eichsteller, G. (2010). *The Notion of 'Haltung' in Social Pedagogy*. Children Webmag. <https://thetj.org/in-residence/the-notion-of-haltung-in-social-pedagogy>

- Hagedorn, O. (2005). *Mediation – durch Konflikte lotsen: 58 Schüler- und handlungsorientierte Unterrichtsmethoden*. Klett-Schulbuchverl.
- Herzog, B. (2007). *Unsere Schule streitet mit Gewinn. Alltagskonflikte und ihre Mediation*. Vandenhoeck, & Ruprecht.
- Kölbl, D., & Lender, R. (2006). *Peer-mediation in schulen*. BMBWK.
- Kosi, J.V. (2011). *Mediacija v vrtniškijh sporih. Mediacija v teoriji in praksi*. Društvo mediatorjev Slovenije.
- Kovacic, M., & Vodopivec, J.L. (2019). The role of mediation in school. *Наука, настава, учення – проблеми і перспективи*, 1, 149–164.
- Krämer, S. (2015). *Die Haltung in der Beratung*. Katholische hochschule nordrhein-westfalen abteilung Köln.
- Natorp, P. (1920). *Sozialpädagogik. Vierte durchgesehene Auflage*. Fr. Frommanns Verlag.
- Oliver, A., Busemeyer, M., & Forster, U. (2018). *Mediation, streitschlichtung in der schule*. Pädagogisches Landesinstitut Rheinland-Pfalz.
- Surma, L. (2018). Principles of Mediation as the Basis of this Process. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 3(1), 38–41.
- Theodosiou, A., & Aspioti, M. (Eds). (2016). *Research report on intercultural mediation for immigrants in europe intellectual output № 1*. Institut für berufsbezogene Weiterbildung und Personaltraining.
- Will, H.-D., & Ramdohr, S. (2015). *Handbuch mediation*. Pagalbos paaugliams iniciaty.

References

- About adopted the Concept of Security of Educational Institutions. (2023, April 7). Ministry of Education and Science of Ukraine (Decree № 301-p dated 2023, April 7) [in Ukrainian]. <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-konceptsiyu-bezpeki-zakladiv-osviti>
- Andreenkova, V.L., Levchenko, K.B., Matviychuk, M.M., & Datsko, O.V. (2020). *I resolve conflicts and build peace around me. Basic Peer Mediation Skills*. FOP Nothing S.O. [in Ukrainian].
- Andreenkova, V.L., Cherepaha, K.V., & Lunchenko, N.V. (2016). *Building peace. Conflict prevention and resolution using mediation: socio-pedagogical aspect*. FOP Stetsenko V.V. [in Ukrainian].
- Bilyk, N.M. (2016). Theoretical and methodological principles of mediation as a socio-pedagogical technology of school conflict resolution. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Pedagogy. Social work"*, 1(38), 41–44 [in Ukrainian].
- Braychenko, T.V., & Yakukhina, N.O. (2019). Social adaptation of children from families of internally displaced persons. *Pedagogical Bulletin*, 3(97), 77–80 [in Ukrainian].
- Chuyko, O. (2022). *A forcibly displaced child in a foreign educational environment: challenges and experience. Round table with international participation "Actual challenges in modern socio-pedagogical practice"* (p. 66–69). Publishing House of KNU named after T.G. Shevchenko [in Ukrainian].
- Chuyko, O.V. (2023). *A social pedagogy in the context of organizing and maintaining a safe educational environment in an educational institution. VIII International scientific and practical conference "Development potential of modern social work: methodology and technologies"* (p. 138–141). Publishing House of KNU named after T.G. Shevchenko [in Ukrainian].
- Eichsteller, G. (2010). *The Notion of 'Haltung' in Social Pedagogy*. Children Webmag. <https://thetj.org/in-residence/the-notion-of-haltung-in-social-pedagogy>
- Gazizova, O. (2019). Ways of overcoming socio-cultural conflicts in the process of integration of internally displaced persons into new territorial communities. *Ukrainian Studies Almanac*, 25, 44–48 [in Ukrainian].
- Hagedorn, O. (2005) *Mediation – durch Konflikte lotsen: 58 Schüler- und handlungsorientierte Unterrichtsmethoden*. Klett-Schulbuchverl.
- Herzog, B. (2007). *Unsere Schule streitet mit Gewinn. Alltagskonflikte und ihre Mediation*. Vandenhoeck, & Ruprecht.
- Kirdan, O. (2019). The concept of "mediation" and approaches to its interpretation in modern scientific discourse. *Pedagogical journal of Volyn*, (13), 12–20 [in Ukrainian].
- Kölbl, D., & Lender, R. (2006). *Peer- mediation in schulen*. BMBWK.
- Kosi, J.V. (2011). *Mediacija v vrtniškijh sporih. Mediacija v teoriji in praksi*. Društvo mediatorjev Slovenije.
- Koval, R., Horova A., Nikitchuk A., Mykytyuk O., & Likhohit Yu. (2009). *School conflict resolution service: implementation experience. Manual*. Zakharenko V.O. [in Ukrainian].
- Kovacic, M., & Vodopivec, J. L. (2019). The role of mediation in school. *Science, teaching, learning – problems and prospects*, 1, 149–164.
- Krämer, S. (2015). *Die Haltung in der Beratung*. Katholische hochschule nordrhein-westfalen abteilung Köln.
- Lisovetska, I.M. (2022). *Formation of a safe educational environment*. Educational and methodological center of psychological service in the education system of Chernihiv region [in Ukrainian].
- Main results of the implementation of the National Program of Mental Health and Psychosocial Support. (2020). Decree of the President of Ukraine, № 195. Verkhovna Rada of Ukraine. [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
- Mishchenko, A. (2023, October 18). *About language "conflicts" in Lviv schools*. Bomok [in Ukrainian]. <https://bomok.com.ua/novyny/pro-movni-konflikty-u-lvivskiy-shkolah/>
- Mostova, Ya. (2023, October 10). *About language, Farion and bullying. How to help a migrant child integrate into the Ukrainian-speaking space*. Severodonetsk online [in Ukrainian]. <https://sd.ua/news/17716>

Natorp, P. (1920). *Sozialpädagogik. Vierte durchgesehene Auflage*. Fr. Frommanns Verlag.

Novgorodskiy, R.G., & Pylypenko D.V. (2022). School mediation as a technology for conflict resolution in secondary education institutions. *Scientific notes of NSU named after M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences*, 1, 61–68 [in Ukrainian].

Oliver, A., Busemeyer, M., & Forster, U. (2018). *Mediation, streitschlichtung in der schule*. Pädagogisches Landesinstitut Rheinland-Pfalz.

Potapova, V. (2022). *Analytical review of "Six+" serious violations against children: challenges and consequences of 9 months of Russian-Ukrainian war 2022*". CSP "Almenda" [in Ukrainian].

Surma, L. (2018). Principles of Mediation as the Basis of this Process. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 3(1), 38–41.

Theodosiou, A., & Aspioti, M. (Eds). (2016). *Research report on intercultural mediation for immigrants in europe intellectual output № 1*. Institut für berufsbezogene Weiterbildung und Personaltraining.

Ukrainian Center for Mediation and Negotiations. (n. d.) [in Ukrainian]. <https://ukrmediation.com.ua/ua/>

Vasyanovych, G. (2017). The role of the teacher in the formation of a safe educational environment in a higher educational institution. *Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series "Pedagogy"*, 4, 5–9 [in Ukrainian].

Will, H.-D., & Ramdohr, S. (2015). *Handbuch mediation*. Pagalbos paaugliams iniciaty.

Zhdanovich, Yu.M. (2017). Peculiarities of adaptation of children of forced migrants. *Theoretical and methodological problems of raising children and student youth*, 21(1), 204–214 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 22.10.23

Прорецензовано / Revised: 18.11.23

Схвалено до друку / Accepted: 25.11.23

Yevheniya HLADYSHKO, PhD Student

ORCID ID: 0000-0001-7852-9500

e-mail: eugeniagll@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF THE SOCIAL EDUCATOR AS A MEDIATOR IN THE ORGANIZATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT (GERMAN EXPERIENCE)

Background. *The article analyzes the role of the social pedagogue as a mediator in the establishment of a safe educational environment. It is noted that war and the general situation of a state of emergency significantly impact the educational environment in general secondary education institutions.*

Methods. *Search of the available methodical and scientific literature with analysis of the found material, classification, systematization, generalization, comparison.*

Results. *An analysis of the implementation of school mediation practices in German education demonstrates that it is based on both psychological and pedagogical achievements (the ideas of P. Natorp and the concept of Haltung) and normative and legal documents (minimum standards in certain federal states and recommendations of the Bundesverband Mediation). It has been established that in practice, various models of school mediation exist in German schools, which are classified according to who conducts the mediation, in what type of school and in which classes it is carried out, as well as in what context. The most popular model in German schools is the "Conflict Leaders" model by Ortrud Hagedorn, the essence of which is the confidential assistance of mediators in preventing and resolving conflict situations. Four advantages of the aforementioned model have been identified: the reduction of emotional tension, the accountability of the parties to the conflict, discussion, and balance.*

Conclusions. *The implementation of mediation in German education is also accompanied by a number of organizational problems (insufficient support from management, lack of systematic approach, ambiguity of goals) and content-related issues (confusion in defining functions and roles, focus on failures and shortcomings, uncritical belief in results, lack of transparency). Key aspects of the German mediation experience that need to be considered during its implementation in the Ukrainian educational space have been highlighted.*

Keywords: *German education, mediation, mediator, safe educational environment, social pedagogue.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.